

Valjevčeva pot »na vakance«

Od Šiške do Smlednika

42

Počitnice so prav gotovo tisti čas, ki ga naši dijaki in študentje najbolj cenijo. In to že od nekdaj. Le poimenovali so jih včasih drugače. Naj vas samo spomnim na znano Prešernovo pismo z Dunaja, ko staršem obljublja, da bo poleti prišel na vakance. V mislih je imel seveda počitnice, katerim so nekdanji šolarji nadel dokaj potujčeno ime. Pač po izrazih vacans ter vacances, ki v latinščini in francoščini označujeta natanko isto, kar pomenijo počitnice v slovenščini.

Ker še predobro vemo, kako današnja študirajoča mladina preživlja brezskrbne počitniške mesece, se raje odpravimo na izlet v preteklost. Toda čeprav nam počitniška tematika narekuje vedrejšje dogodke, si vrnemo vendarle ne upam napovedati veselega nadaljevanja tega sestavka. Pomudili se bomo namreč pri enem od nekdanjih šolarjev, ljubljanskem gimnazijcu Matiji Valjevcu (1831—1897), poznejšemu pesniku in pisatelju, ki je natanko pred stoštiridesetimi leti, konec julija 1847, doživel dokaj žalosten, da ne rečemo tragičen, pričetek poletnih počitnic.

Pa lepo po vrsti. Že pomladi leta 1847 je gimnazijski profesor Martinjak naročil svojim bodočim dijakom naj v času počitnic pišejo dnevnik, s pomočjo katerega bo spoznal njihovo pismenost, ko bodo prihodnje šolsko leto prišli v njegov razred. Med takratnimi dijaki je bil tudi Matija Valjavec, Kračmanov iz Srednje Bele pri Kranju. Sklenil je upoštevati profesorjev nasvet ter v slovenščini (drugi so pisali latinsko ali nemško) popisati počitniške dogodke. Dnevnik je pričel pisati že v času velikonočnih počitnic, marca istega leta. Popisuje nam, kako sta se s sošolcem peš odpravila domov. Ravno ko sta se malo okrepčala v Martanovi gostilni v Mednu (zdaj pri Cirmanu), ju je dohitel Valjevčev oče, ki je šel sina z vozom iskat v Ljubljano, a ga tam ni več našel. Družno so se potem odpeljali proti Kranju.

Z dnevnikom je Matija nadaljeval tudi v času poletnih počitnic, ki so jim šolarji rekli »velike vakance«. Žal pa ravno začetni del rokopisa manjka. Iz drugih virov lahko povzamemo, da se je tudi tokrat odpravil domov peš. Bil je sam in krenil je v smeri proti Šentvidu, ter mimo Medna dospel vrh medvoškega klanca. Ni se mu še mudilo domov, zato se je namesto proti Kranju, raje obrnil na smledniško stran. Občudoval je naravo ter se zamudil ob srečanih z bežnimi popotniki. Končno je le prispel domov. Ves očaran nad vtisi, ki jih je doživel med potjo, je planil v domačo hišo. Toda namesto veselja spriči njegove vrni-

tve, je bila hiša zavita v žalost. Njegov oče je ležal na mrtvaškem odru. Umrl je v času, ko je Matija ves vesel korakal počitnicam naproti.

Ta žalostni dogodek je Valjavec popisal v svojem dnevniku. Tudi pozneje mu »ni šel iz glave«. saj ga je leta 1860 obeležil v pesmi »Tako je bilo«, omenja pa ga tudi v svoji kratki biografiji. Ni pa ostal zabeležen le v Valjevčevih zapisih. Leta 1927 je pisatelj Ivan Pregelj v reviji Mladika začel objavljati novelo Na vakance. V njej nam opisuje Valjevčovo pot na počitnice leta 1847 ter njegovo žalost ob snidenju z mrtvim očetom. Pregelj Valjevčevega dnevnika ni bral, saj je bil ta objavljen šele leta 1941. Poznal pa je oba njegova zapisa o tem dogodku — omenjeno pesem in podatke iz avtobiografije. Zato se je zatekel v svojo domišljijo ter nam pričaral popotovanje dijaka Matije od Ljubljane do Bele pod Storžičem. Na tej poti se, tako piše Pregelj, Kračmanov študent sreča z nekaterimi znanimi osebnostmi tedanjega časa. V Šiški naleti na naravoslovca Schmidta, v Šentvidu pa na pesnika in skladatelja Blaža Potočnika. Pregelj nam pričara tudi dijakovo srečanje s kmečko deklino, ki pelje mleko na trg, ter nam opiše, kako je Matija z brodom prečkal Savo blizu Smlednika, ter jo potem mahnil dalje proti Gorenjski. Pregljevo popisovanje krajev in ljudi naše občine je zares živo, kar velja seveda tudi za nadaljevanje zgodbe ter njen konec. V posebni bibliotički izdaji iz leta 1944, ko je novela izšla tudi v knjigi, nas presenetijo domiselne ilustracije pisateljevega sina Marija. V zvezi s kraji naše občine je upodobil prizor, ko Valjavec pred Šentvidom sreča dekle z mlekarskim vozičkom, ter njegovo gostovanje v šentviškem župnišču, kamor ga je povabil Potočnik. Tudi ostali deli popotovanja so bogato ilustrirani. Ker je ta knjižna izdaja redkost, ponatiskujemo eno od omenjenih ilustracij.

Dogodek ob smrti Valjevčevega očeta je našel v naši literaturi dokaj velik odmev, zato naj navedem še nekaj drobnih podatkov, ki potrjujejo njegovo resničnost. Kmet Anton Valjavec, Kračmanov iz Srednje Bele je, kot beremo v mrliški knjigi preddvorske fare, umrl 26. julija 1847 zaradi želodčnega krča. Star je bil le nekaj mesecev več kot štirideset let.

Če boste letošnje počitnice zavili tudi v knjižnico, si izposodite kako Valjevčovo delo. V kolikor pa želite izvedeti, kako je potoval »na vakance«, vam pa seveda priporočam Preglja. V petem zvezku njegovih izbranih del, ki so izšla leta 1966 v Celju, vas bo omenjeni zapis popeljal skozi naše kraje pred stoštiridesetimi leti. Konec zgodbe sem vam seveda že izdal, vendar se nikakor ne jezite. Pregelj je v popisovanju drobnih dogodkov mojster besede in vas tudi ob Valjevčevih dogodivščinah ne bo razočaral.

Andrej Mrak

KULTURNA SKUPNOST
OBČINE LJUBLJANA-ŠIŠKA

in ODBOR ZA OSTROVRHARJEVO
SREČANJE

razpisujeta natečaj za sodelovanje na

OSTROVRHARJEVIH SREČANJH 87

ki bodo potekala od 17. do 27. novembra 1987

* K sodelovanju vabimo:

gledališke,
lutkovne in
folklorne skupine,
s predstavljajo del, ki še niso bila v rednem repertoarju in predstavljajo
ustvarjalna iskanja usmerjena v raziskovanje domačih ali tujih del.

vokalne in
instrumentalne skupine,
s samostojnimi ali celovečernimi koncerti.

likovnike, s samostojnimi ali skupinskimi razstavami.

Zaključna prireditev bo 27. novembra 1987

Prijave sprejemamo do 30. septembra 1987 na naslov: Kulturna skupnost Ljubljana-Šiška, Gospodinska 4.